

УДК 37.011.3–051:316.343–057.4(477.83/.86)«18/19»

Вараниця А. О.,
аспірантка, Інститут українознавства ім.
І. Крип'якевича НАН України
(Україна, Львів), annavend@ukr.net

**«DIE SCHULE IST EIN POLITIKUM»:
ШКІЛЬНИЦТВО ЯК ПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ
ГАБСБУРГІВ У ПІДАВСТРІЙСЬКІЙ ГАЛИЧИНІ**

Дослідження присвячене освітнім стратегіям монархів династії Габсбургів щодо Галичини в період «довгого ХІХ століття». В статті проаналізовано законодавчі акти, що регулювали питання шкільництва з позиції мотивації прийнятих рішень, їхнього змісту та практичних результатів. Амбітний проект масового поширення освіти серед широких суспільних верств виник ще за правління Марії Терезії, але шлях від перших декларацій до початку реалізації у Галичині проходив більше ніж півстоліття. Лише в 60-х роках ХІХ століття Франц-Йосифу I вдалося наблизитися до втілення задуму своїх попередників, що було пов'язано із цивілізаційним розривом між Віднем і Галичиною. Дослідження базується на загальнонаукових і власне історичних методах з дотриманням принципів історизму, об'єктивізму та системності у вивченні минулого.

Ключові слова: Галичина, шкільництво, освітня політика, монархія Габсбургів.

Перехід Галичини під владу монархії Габсбургів співпав у часі з докорінними перетвореннями епохи модернізації. Австрія стала новим ретранслятором соціально-політичних тенденцій і орієнтиром розвитку на все століття. Включення Королівства Галичини і Лодомерії в процес суспільних трансформацій мав свої особливості. Йдеться, передусім, про цивілізаційний розрив між потужним європейським центром, яким був Відень, і малорозвинutoю Галичиною, котра на момент приєднання до австрійської корони зберігала міцний зв'язок із річпосполитівським світоглядним спадком. Неготовність усучаснюватися була суттєвою перешкодою на шляху до інтеграції провінції в Габсбурзьку державу. Способом подолання культурної дистанції могла стати загальна освіченість широких верств суспільства, адже власне грамотність включала людину в інформаційний простір і вносила в її свідомість новочасні категорії мислення. Проте поширення освіти у Галичині, де раніше всі питання шкільництва знаходилися поза увагою держави, виявилось складним процесом, що вимагав пристосування законодавства до локальної специфіки, фінансування, налагодження виконавчої і наглядової вертикалі. Зважаючи на таку проблемність, не кожен австрійський монарх плекав амбіції реалізувати проект масової освіти. Позиція кожного з правителів у цьому питанні залежала від трьох чинників: загальнополітичного курсу, уявлення про освітню політику в цілому та розуміння місця Галичини у своїй державі. Метою даної статті є представлення еволюції освітніх стратегій Відня в Галичині протягом «довгого ХІХ століття», виходячи з перелічених вище факторів на основі загальнонаукової і власне історичної методології з дотриманням принципів історизму, об'єктивності та системності у підході до вивчення минулого на основі використання історичних джерел та наукових досліджень.

В історіографії освітня політика Габсбурзької держави широко представлена працями українських та закордонних дослідників. В роботах на цю тему шкільництво розглядається або як один з напрямків діяльності окремих монархів часто у ширших

контекстах [31; 34; 45; 47; 48; 63–67], або увага авторів концентрується на розвитку певних типів навчальних закладів [49; 54; 56; 61]. Досі шкільництво південноавстрійської Галичини не було представленим як безперевна політична лінія центр – провінція, в чому полягає наукова новизна дослідження. Основою джерельної бази стали державні закони, видані в період 1774–1883 років, що регулювали питання освіти в Галичині аж до 1914 року. В статті використано архівні матеріали фонду Крайової шкільної ради (Центральний державний історичний архів України у Львові, фонд 178), документи фонду Міністерства Визнань і Освіти (Головний архів давніх Актів у Варшаві, фонд MWiO) та шкільні акти Національного архіву у Кракові (фонд 1349). Зважаючи на специфіку дослідження, суспільно-політична преса використовується лише як допоміжне, ілюстративне джерело.

У травні 1770 року Марія Терезія затвердила склад комісії з опрацювання першої шкільної реформи в історії Австрійської держави. Вона передбачала створення державних німецькомовних початкових і середніх шкіл із стандартизованою програмою [61, s. 13–22]. Ідея реорганізації освіти була частиною проекту *Gesamtstaatsidee*, який зводився до перетворення монархії в централізовану державу. Реформа була покликана розв'язати декілька питань: забезпечити Австрію корпусом освіченої бюрократії, обмежити впливи Церкви в соціально-політичній сфері, інтегрувати і уніфікувати етнічно різні регіони імперії та покращити рівень життя широких суспільних верств [37, s. 10–18].

Згідно концепції *Gesamtstaatsidee* чиновництво мало стати опорою держави. З бюрократією вищого рівня проблем не було – в період правління Марії Терезії при дворі вже була значна кількість фахових світських службовців. Складнішою виявилася ситуація з чиновниками середніх і нижчих щаблів. Передбачалося, що ними ставатимуть представники середнього класу, від яких Відень очікував загалом небагато – лояльності в стосунку до влади і скрупульозності у виконанні розпоряджень. Тож службовці такого рівня не мусили бути якимось особливо освіченими, вистарчало базових знань і володіння німецькою мовою, тобто їхня фахова підготовка цілком могла обмежуватися новою державною школою. Не менш важливим питанням шкільництва поставало в контексті конкуренції монарха і вищого кліру. Обмеження згодом знищення церковної монополії на освіту було шляхом до секуляризації суспільства, тому, як підкреслював католицький священник Владислав Хотковський, «школа була сіллю в оці новаторів двору Марії Терезії. Вони добре знали, що той, в чийих руках знаходиться освіта, може розпоряджатися майбутнім народом» [31, s. 170].

«Майбутнє народу» творці реформи вбачали в перетворенні етнічно і культурно відмінних груп населення Австрійської імперії у єдину цілість. Кращого інструменту уніфікації ніж обов'язкова для усіх школа з німецькою мовою, проавстрійським ідеологічним підходом та насадженням спільних культурних цінностей бути не могло [44, s. 61; 48, s. 100]. З іншого боку, така школа мала показати реальну турботу монарха про народ, адже людина отримувала значно більше шансів на фінансове благополуччя в нових економічних

реаліях за умови певної освіченості. Користь з цього була і для Відня – навіть елементарно освічений громадянин міг працювати якісніше на добробут імперії. Це також підпорядковувалося *Gesamtstaatsidee*, що передбачала спільну відповідальність за державу.

Початковий варіант шкільної реформи розробляв граф Йоганн Бапгист Антон фон Перген. Проект, над яким він працював з 1770 до 1772 року, загалом відповідав *Gesamtstaatsidee*, а запропонований ним варіант свідчить про його абсолютну особисту відданість Марії Терезії [64, s. 47]. Проте пропозиція Пергена була відкинута через надто революційний характер: автор проекту, орієнтуючись на бажання імператриці обмежити впливи Церкви на життя суспільства, запропонував повністю розділити школу і релігію, а замість вчителів з середовища кліриу запросити педагогів з Пруссії, де шкільна реформа уже була проведена. Окрім цього, проблему фінансування нових шкіл він пропонував вирішити шляхом накладення додаткового податку на бездітних. Марія Терезія виявилась не готовою йти на ризик відкритого конфлікту з Церквою, що міг би ще більше загостритися через запрошення на посади вчителів німців-протестантів, а впровадження нового податку не могло повністю розв'язати питання фінансування шкільництва. Подальшу роботу над шкільною реформою було доручено радникові двору і довірєній особі Йосифа II баронові Франсу Каролу Кресселю фон Квальтенбургу. Його проект Марія Терезія ухвалила 6 грудня 1774 року [49, s. 21]. Документ отримав назву «Загальний шкільний регламент для німецьких тривіальних і нормальних шкіл» (*Allgemeine Schulordnung*) [64, s. 68–158; 61, s. 16–21].

Закон передбачав передачу шкільництва усіх рівнів державі, а контроль на місцях мали здійснювати австрійські чиновники. Впроваджувався загальний шкільний обов'язок для усіх дітей віком 6–13 років. Школи було розділено на три типи – тривіальні, головні та нормальні або зразкові. Тривіальні школи мали діяти в селах і містечках, головні – повинні були існувати в усіх містах, принаймні одна на адміністративний округ. Нормальна школа передбачалася одна – в столиці кожної провінції. Зміст освіти в кожній зі шкіл був орієнтований на те, чим надалі будуть займатися її випускники, хоча станових меж формально не існувало. Обов'язок утримання всі типів шкіл і оплата праці вчителів лягала на домінію і громади [32, s. 1–79].

Незважаючи на те, що Галичина стала частиною монархії Габсбургів на два роки раніше ніж було прийнято освітню реформу, тут *Schulordnung* було введено тільки 1777 року [49, s. 21]. Це пов'язано із специфічним ставленням Відня до новоприданої провінції в перші роки. Річ у тім, що Марія Терезія всі свої володіння розділяла на дві категорії – провінції пов'язані із збагаченням держави, які становили особливу цінність, і ті, які можуть бути корисними у тільки випадку їхнього обміну на кращі території [69, s. 116–122; 37, s. 17]. До першого типу належали такі частини монархії як Ломбардія чи Триєст, Галичина, натомість, зараховувалася до другого. Отож займатися впровадженням шкільного проекту в *Bärendland* (*країна медведів*) імператриця не вважала за потрібне. Окрім цього, після звітів Й. А. Пергена стан освіти в Галичині

Марії Терезії і так здавався цілком безнадійним. Іншою думкою був Йосиф II. Він, виходячи з просвітницьких ідей гуманізму і раціоналізму, бачив у «темній провінції» простір для реалізації своєї цивілізаторської місії. За його наполяганням *Schulordnung* було поширено також на Галичину. Фактично він став першим культуртрегером і творцем освітньої політики Габсбурзької монархії власне щодо Королівства Галиції і Лодомерії [45, s. 188–192].

Попри те, що шкільна реформа поширилася на Галичину, вона майже не виконувалася. Причин цього було багато – починаючи від неготовності широких суспільних верств наприкінці XVIII століття приймати освіту, закінчуючи непродуманим виконавчим апаратом і механізмом фінансування. Хоча відповідальність за справи елементарної і середньої освіти було покладено на губернатора і спеціальну шкільну комісію (яка по-суті складалася з тільки з графа Йосифа фон Галленберга) [67, s. 56], результати були мізерними. Вдалося створити тільки чотири головні школи (у Ярославі, Перемишлі, Кросно та Станіславові) та нормальну школу у Львові. Натомість, до сільських парафіяльних шкіл реорганізація у тривіальні не дійшла, їхня кількість не збільшилася, а там, де вони існували, діяли далі під повним підпорядкуванням духовенству [37, s. 19].

Після того як 1780 року Йосиф II отримав одноосібну владу в монархії, освітня політика Відня в Галичині перейшла на новий рівень. Цісар не впроваджував іншої шкільної реформи, але в тому, що стосувалося реалізації *Schulordnung* пішов значно далі ніж Марія Терезія. Першим кроком був патент від 20 січня 1781 року, що встановлював шкільний примус для всіх дітей віком 6–12 років. Тут важливо зазначити, що в документі Йосифа II йшлося про *примус*, тоді як в терезіанському указі – про *обов'язок* [47]. Різниця полягала в тому, що шкільний обов'язок означав, що кожен громадянин Австрії в певному періоді життя повинен пройти мінімальний курс навчання, при цьому байдуже чи вчиться він публічно, чи приватно, натомість примус зобов'язував навчатися тільки у державній школі. На батьків, що відмовлялися записувати дітей до шкіл, мав накладатися штраф або кількадесятиденний арешт.

Незважаючи на власні антиклерикальні погляди, Йосиф II розумів значення церковних інституцій в житті широких суспільних верств. Цей фактор цісар планував використати для залучення більшої кількості учнів до тривіальних шкіл. Тому патентом від 22 вересня 1782 року він зобов'язав парохів заохочувати батьків записувати дітей до школи [47]. 7 лютого 1787 року Йосиф II створив систему шкільного патронату. Згідно цього документу, відповідальність за будівництво, утримування та відвідування шкіл покладалася на церковний клір [49, s. 22]. Такі патронати мали організовуватися в кожній місцевості, де було 90–100 дітей шкільного віку. Паралельно цісар видав указ про ліквідацію «порожнього духовенства», за яким монастирі, котрі не вели жодної суспільно корисної роботи, в тому числі освітньої, мали бути розпущені.

Суттєвою вадою терезіанського шкільного проекту Йосиф II вважав не врегульоване фінансове питання. Вже на початку 80-х років стало зрозуміло, що ніякої конкуренції за школу між громадами і домініями

у Галичині не буде, як і першим, так і другим це непотрібно. Проблему частково мали розв'язати шкільні патронати, проте цього, очевидно, було замало. Тож указ від 30 травня 1788 року накладав на домінії обов'язок надавати територію під будівництво школи і надалі утримувати її на 1/3. Громади, у свою чергу, повинні були надавати допомогу при будівництві, забезпечувати обігрів шкіл і оплачувати роботу вчителя. В містах створенням шкільної мережі мали займатися бургомістри [54, s. 371–389].

В період правління Йосифа II Галичина вже не була такою *terra incognita* як за часів Марії Терезії. Цісар досить добре розумів етнічну строкатість провінції і пов'язані з цим труднощі. Принципово важливо було переламати польський опір. Відповідно, одне з головних завдань йосифінської школи полягало в тому, щоб «галичанин перестав бути поляком». На цьому шляху Йосиф II здійснив три кроки – запровадив німецьку мову як єдину викладову, заборонив виїзд на навчання за кордон і дозволив приймати на навчання ремесла і службу тільки тих, хто мав свідоцтво про закінчення державної школи. Заборона навчатися закордоном мала для польських еліт особливе значення, адже не бажано давати дітей до німецьких шкіл, вони часто відправляли їх до Варшави, де власне активізувала свою діяльність Комісія Едукаційна [52, s. 180]. Натомість, заборона приймати до ремесла і служби осіб без шкільного свідоцтва німецького зразка забезпечувала германізацію низів. Зі сторони русинів Йосиф II не очікував спротиву, їхню лояльність мали забезпечити інші реформи, зокрема релігійна і селянська. Окрім цього, вони не мали ностальгії за втраченою державою, як це було в поляків. Цісар передбачав, що вони самі включаться в процес германізації через школу, коли усвідомлять переваги нової влади і користь від освіти [9, с. 571–604].

Щодо германізації галицьких євреїв, Йосиф II мав плани їхньої повної і швидкої асиміляції [8; 60, s. 38–46]. Певна логіка тут була: по-перше, для євреїв будь-яка держава була чужою і ставлення до неї залежало від вигоди, яку вона несла, або шкоди, яку завдавала, по-друге, перебуваючи в ізоляції, євреї були «незіпсовані» ворожою щодо Австрії польськістю, і, по-третє, розмовною мовою був ідиш, що на 70% складався з германізмів, тож «хох дейч» євреї освоювали без особливих труднощів. Ця стратегія була продиктована досвідом взаємодії з австрійськими євреями, які вже переживали власне Просвітництво, Гаскалу [46]. Подібні процеси Йосиф II чекав зустріти і в Галичині. Проте ситуація виявилася протилежно, в провінції активно поширювався хасидизм, ворожий до будь-яких форм світської освіти. Відсутність чітких указів цісаря щодо залучення єврейських дітей до німецьких шкіл свідчить про те, що Йосиф II не до кінця розумів, що може зробити за таких обставин. Його дії були опосередковані: він встановив квоту у Віденській рабиністичній семінарії (від абітурієнтів вимагалось свідоцтво про закінчення німецької головної школи), а також видав розпорядження про обов'язковий іспит з німецької мови перед вступом в шлюб (на практиці цього ніколи не реалізовано) [38–43].

Незважаючи на те, що Йосиф II створив далекоглядну стратегію розвитку освіти в Галичині, його проект на практиці зазнав невдачі. Основні

укази цісар видав в період 1787–1789 років і до його смерті в 1790 році вони ще не встигли дати бажаний ефект. Як зазначив польський історик другої половини XIX століття Станіслав Груїнський, «в жодній сфері терезіансько-йосифінських реформ не наступив такий розкол між тим, що старалися зробити, і тим, що насправді вийшло, – як власне у справі шкільних реформ...» [37, s. 21]. Спадкоємець династії реформаторів, Леопольд II, мало цікавився справами освіти і не продовжив справи своїх попередників. Окрім цього, жодної ініціативи не було і в самій Галичині. Тож дискусії навколо шкільництва припинилися на п'ятнадцять років.

Наступну спробу реформувати освіту здійснив Франц I. Його метою було покращення взаємин із світською та церковною елітою монархії, тому всі нововведення цісаря фактично нівелювали прогресивні шкільні закони Йосифа II. Йшлося про повернення духовенству монополії на елементарну освіту і збереження статусу-кво вищих верств [56, s. 41]. Розробку реформи було доручено Генріху Франсу фон Роттенхану [66, s. 69–83], проект якого затверджено 11 серпня 1805 року під назвою «*Політична конституція для німецьких шкіл*» (*Politische Verfassung der deutschen Schulen*) [50, s. 1–112]. Всі школи Австрійської імперії мали перетворитися у станові, а паралельно із тривіальними, головними і нормальними школами повинні були діяти також реальні училища і навчальні заклади для жінок. Впровадження станового характеру шкільництва означало, що тривіальна школа більше не передбачала переходу на рівень середньої школи. Загалом це не було чимось новим, на практиці так було і раніше, своїм указом Франц I просто зафіксував реальний стан речей. Відповідно, тривіальні школи призначалися для нижчих верств, головні – для середнього класу, нормальні і реальні школи були відкритими для еліти. Щодо шкіл для жінок, то до цих закладів могли вступати тільки дівчата із вищих сфер суспільства.

Політична шкільна конституція зберігала церковні патронати. Окрім цього, вплив духовенства на початкові школи посилювався через передання кліру адміністративних функцій. Виконавча вертикаль на рівні кожного коронного краю тепер виглядала в наступний спосіб: губернаторство – кафедральний схоласт на рівні дієцезії – декан – парох. Оскільки шкільна реформа 1805 року стосувалася цілої монархії, специфіку Галичини в ній не було враховано, зокрема її етнічну неоднорідність. Наслідком цього стало те, що тільки католицьке духовенство отримало широкі повноваження в управлінні усім початковим шкільництвом провінції. Ні греко-католицький клір, ні рабинат, не мали такого впливу. Аналогічні права до католиків греко-католицькому духовенству було надано тільки 1815 року [49, s. 23], натомість, Правління єврейських громад отримали певні повноваження лише в 1869 році.

Консервативний характер реформи 1805 року був пов'язаний із реакційним курсом Франца I. Під враженням від революційних потрясінь у Франції, цісар прагнув зміцнити традиційні оплоти імперії, якими власне були аристократи і духовенство. Суспільні низи здавалися джерелом потенційної загрози, тому важливо було втримати їх на «місці». Хоча політичний сенс в

цьому і був, проєкт виявився винятково провальним. Його негативний вплив поглиблювався з часом, оскільки *Політична шкільна конституція* з незначними змінами залишалася в силі до середини 60-х років XIX століття. Цю ситуацію влучно охарактеризував Йосиф Дітль: «Закон становить єдину непорушну цілість і застиглу нерухомість, він ніби на віки освячений, не допускає впливу людей фахових, оточений непробивним муром самовладства духовенства, замкнутий сам в собі, стиснутий, він став механічною мантрою одностайного керунку шкільництва і тим самим перешкодою будь-якому розвитку у сфері народної освіти, а це коли майже в усій Європі проявляється величезний поступ в цій справі» [33, s. 48].

Наступним важливим моментом в освітній політиці Відня став період 1848–1849 років. Якщо раніше розвиток шкільництва залежав від двох чинників – політичної волі монарха та інтересів духовенства, то на хвилі «Весни народів» додався третій – національні рухи. Їхні вимоги щодо освіти зводилися до загальної лібералізації школи, тобто ліквідації станового принципу, та впровадження крайових мов викладання [30, s. 9]. Слабкий і несамостійний цісар Фердинанд I був готовий йти на постуки заради спокою, проте власного уявлення про напрям освітньої реформи він не мав. Її розробку він доручив Міністерству Визнань і Освіти, створеному патентом від 23 березня 1848 року [55, s. 53–54; 25, k. 8]. Перший міністр, Франц Зоммаруга, декларував реорганізацію шкільництва Австрії за пруським зразком. Русієм змін мав стати розрив школи із церквою та повний контроль над всіма рівнями освіти зі сторони держави, як гаранта успішності реформи [34, s. 10]. 4 березня 1849 року новий цісар Франц-Йосиф I видав патент, який проголошував, що навчання є вільним, створювати школу має право кожен громадянин монархії, до навчальних закладів впроваджуються крайові мови, викладання релігії знаходиться в компетенції релігійних громад, найвищий нагляд над школами належить державі.

Хоча проголошені в патенті принципи носили примирливий характер, їх складно назвати актом доброї волі Відня, особливо в питаннях припинення германізації. Намагаючись втримати абсолютну владу в монархії, Франц-Йосиф I доволі вдало маніпулював протиріччями між різними національними рухами. У випадку Галичини на користь цісаря зіграв польсько-руський конфлікт. Однією з ключових вимог діячів польського руху у сфері шкільництва була його повна полонізація, проте цьому протистояли руські еліти, домагаючись впровадження до шкіл Східної Галичини української мови викладання. Національний рух русинів в період революції знаходився на стадії формування і не носив таких загрозливих форм, як польський. Зважаючи на це, цісар обрав стратегію підтримки слабшого заради послаблення сильнішого: під приводом захисту русинів від полонізації Франц-Йосиф I зберіг у школах Галичини німецьку мову викладання з формальним застереженням, що перехід на крайові мови відбудеться одразу після того, як в руській мові виробиться відповідний науковий апарат [52].

На практиці шкільна реформа 1849 року була суто теоретичною, втілювати її в життя не збирався ні

сам цісар, ні Міністерство, ні бюрократія на місцях. Впровадження певних засад наступило тільки через двадцять років у зовсім іншій політичній ситуації. Шлях від декларації до перших кроків у напрямку реалізації проходив через меандри ультраконсервативної діяльності кабінету Александра Баха та чергову хвилю клерикалізації шкільництва після конкордату Австрії з Ватиканом у 1855 році. Конкордат, що служив «доказом союзу вівтаря і трону» [65, s. 143], передавав у руки духовенства усі школи монархії з метою «посилити релігійність молоді і відвести її від революційних ідей» [63, s. 21].

Зміни освітньої політиці Відня у другій половині 60-х років XIX століття були пов'язані із проєктом перебудови монархії та еволюцією політичних поглядів самого Франца-Йосифа I. Конституційні реформи, децентралізація і розширення національних прав лягли в основу нової суспільно-політичної концепції, в якій центральна влада ставала вищим арбітром, а лояльність меншин мала забезпечуватися їхнім свідомим бажанням належати до цієї держави. В цьому контексті виникла модель нового громадянина з новочасним способом мислення. Йшлося про відчуття внутрішньої свободи і рівності можливостей, здатність орієнтуватися в інформаційному просторі і реалізовувати себе в умовах модернізації. Фактично це був перший демократизації широких суспільних верств, необхідною передумовою якого була загальна базова освіченість громадян.

Провальні експерименти із шкільництвом в першій половині XIX століття показали, що модернізація освіти в Галичині можлива лише за підтримки місцевих еліт, тобто діячів польського і руського національних рухів. Пріоритетом був компроміс з поляками, котрі вже встигли продемонструвати свою впливовість у Державній раді, успішно добиваючись широкої автономії. З іншого боку, пам'ять про Січневе повстання була свіжою, тим актуальнішим для цісаря було умиротворення неспокоїної провінції. В цей період вимоги польських політиків були значно конкретнішими ніж у 1848 році і полягали у впровадженні польської мови та створенні Крайової шкільної ради – найвищого виконавчого органу у справах освіти під керівництвом намісництва. Після деяких дискусій Франц-Йосиф I пішов на поступки і 25 червня 1867 року затвердив статут Крайової шкільної ради – першої в монархії інституції, якій належало «адміністративне управління школами і науковими закладами в межах повноважень, що належать політичній владі краю, і в рамках обов'язкових законів» [57, s. 18; 18, арк. 1, 6–24; 19, арк. 1–6]. Це була перша велика перемога польських еліт у боротьбі за національну освіту.

Питання мови викладання також було вирішено на користь національних рухів монархії [26, k. 140–145]. § 19 Основного державного закону про загальні права громадян від 21 грудня 1867 року постановляв: «Усі народи держави рівні у правах, і кожен народ має беззастережне право на збереження й плекання своєї національності та мови. Держава визнає рівноправність усіх мов, що вживаються у краях, у школі, адміністрації та громадському житті. У краях, де проживають декілька народів, публічні освітні заклади мають бути організовані таким чином, щоб кожний із тих народів отримав однакові можливості для навчання

рідною мовою, без примусового вивчення другої крайової мови» [58, s. 394]. В § 19 не було прописано механізму впровадження рівноправності, тому в кожній провінції його можна було трактувати відповідно до внутрішньої розстановки сил. Цю проблему Кость Левицький охарактеризував так: «До сього принципу не видано відразу виконних норм про приміненне і виконанне тої рівноправності в школі, уряді і життю публичним, та в кождім краю. А сильніші народи Австрії не були вдоволені з такої ідейної і справедливої основи правної, та намагались бічними дорогами: розпорядків, хочби й цісарських або законів краєвих, висднувати для себе більше прав, як їм належить ся по закону рівноправности» [7, с. 104]. Проте відсутність практичних приписів з позиції цісаря навряд чи була недоліком, швидше навпаки – це був добре продуманий політичний хід, що звільняв центральну владу від необхідності лавірувати між інтересами різних етнічних груп, а міжнаціональні протиріччя замикалися в регіональній площині. Отож, польсько-руські антагонізми навколо шкільництва тепер ставали внутрішньою галицькою проблемою [1–6; 10–17; 22–24], Франц-Йосиф, натомість, залишав за собою право рефері.

Наступним недоліком була клерикалізація школи. Духовенство показало свою неспроможність і незацікавленість у провадженні шкільництва, а навчання під егідою кліру було тенденційним і спрямованим тільки на релігію. Тому слід було звільнити освітній простір від безпосереднього впливу духовенства, тим більше, прихильників секуляризації школи ставало дедалі більше в усій Європі. Так, Адольф Дістервег стверджував: «Церква прагне, передусім, віруючого народу, ми натомість – я і мої ідейні товариші – хочемо мислячого народу, хоча й не без релігії. Клерикали прагнуть люду, який сліпо підпорядковується авторитету Церкви, ми – прагнемо люду критичного. Вони хочуть народу, який залишається без руху, ми – прагнемо живого і крокуючого вперед» [68, s. 94]. Хоча в Галичині створення Крайової шкільної ради вже де-факто означало передачу шкільництва світській владі, закону бракувало де-юре. Тому 25 травня 1868 року вийшов «Державний закон про відносини церкви і школи», що передбачав відокремлення шкільництва від церкви і запроваджував рівне право на навчання в державній школі для усіх незалежно від віровизнання, релігія залишалась лише предметом вивчення [35].

Освіта, що служила б практичним потребам громадян і держави мусила бути систематизованою і уніфікованою. Раніше жодних освітніх стандартів не існувало. Хоча і реформа Йосифа II, і *Політична шкільна конституція* 1805 року встановлювали перелік предметів вивчення для кожного типу навчальних закладів, не було визначено, які власне знання має отримати людина, навчаючись в школі. Тож стандарт освіти необхідно було створювати від початку. Результати було закріплено «Державним шкільним законом» від 14 травня 1869 року [36], який став підсумком освітніх реформ. Згідно § 1–2, школа мала служити просвітницьким цілям усіх народів монархії і забезпечувати всі верстви необхідним для життя рівнем знань, тобто закон уперше декларував соціальну секуляризацію як мету освіти. Також впроваджувалася

нова класифікація шкіл з чіткими навчальними планами: початкову освіту мали забезпечувати народні школи (обов'язкові для усіх дітей віком 6–14 років незалежно від статі, соціального походження, національної і релігійної приналежності), середню – гімназії, реальні і виділові школи, професійну – учительські семінарії і торгово-промислові училища. Закон вперше регулював службове становище вчителів, зокрема щодо посадових обов'язків і кваліфікації, а у випадку недобросовісної роботи передбачалися санкції [29].

В таких законодавчих рамках шкільництво Галичини функціонувало до кінця австрійської доби. Передавши крайовій владі широкі повноваження у сфері початкової і середньої освіти, Відень фактично абстрагувався. Підтвердженням цього став скандал, що розгорівся навколо так званої *Новели шкільної* [62] в 1882–1883 роках. Тоді клерикально-консервативна фракція, намагаючи посилити зв'язок школи і церкви, ініціювала розгляд питання про зміни деяких положень закону 1869 року, зокрема, § 48 про віросповідання вчителя. За новим проектом учитель мав належати до того ж віросповідання, що й більшість учнів [59, s. 12–13, 338–342, 494–498]. Виходячи з політичних інтересів, польські депутати, які склали більшість представництва Галичини в Державній раді, були змушені підтримати впровадження цих поправок [28, s. 1–4]. Польське коло було зацікавленим у тому щоб уряд Едуарда Таффе втримався при владі. Сформувавши проурядову більшість без підтримки клерикально-консервативної фракції було неможливо, а остання вимагала прийняття змін до § 48, як обов'язкової умови своєї лояльності до уряду. Проте поправка до закону не відповідала інтересам польських еліт на рівні Галичини [11; 14; 21], тож за їхнім наполяганням нова редакція Державного шкільного закону Галичини не стосувалася [62].

Загалом розвиток освіти у півавстрійській Галичині з перспективи центру доволі виразно поділяється на два якісно відмінних етапи, умовно названих першої і другою половиною XIX століття. Проте безпосередні часові рамки в побудові освітніх стратегій не відповідають строгой хронології. Для Відня поворотним моментом були 60–ті роки, коли освітня політика Габсбургів повернулася у вихідну точку невтручання. Терезіанське уявлення про *Bärenland* трансформувалося в політику самоусунення Франца-Йосифа I. Хоча Австрійська монархія в принципі створила поняття шкільної політики в Галичині і заклала перші правові рамки, власне її спроби тримати освіту під власним контролем призвели до повного фіаско далекоглядних і амбітних спроб Йосифа II і Франса I. Натомість, готовність Франса-Йосифа I відпустити ситуацію в межах децентралізації дало неочікуваний позитивний ефект. Основною причиною такого феномену стало те, що Відень був занадто далеко від Галичини, при чому як і в територіальному, так і в цивілізаційному сенсі.

Список використаних джерел

1. Борба Русинів о руску школу народну во Львовь // Дьло. – 1880. – Ч.4. – 12 (24) сьчня.
2. Гадки подолянина V // Дьло. – 1880. – Ч.59. – 30 липня (11 серпня).
3. Гадки подолянина IV // Дьло. – 1880. – Ч.54. – 12 (24) липня.

4. Голось зь краю // Дьло. – 1880. – Ч.82. – 22 жовтня (3 листопада).
5. Дописи зь всхѡдной Галичины // Дьло. – 1880. – Ч.88. – 15 (27) листопада.
6. Допись зь села // Дьло. – 1881. – Ч.8. – 28 сьчня (9 лютого).
7. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. – Львів: Накладом власним з друкарні оо. Василян у Жовкві, 1926. – 737 с.
8. Монолатій І. Галицькі євреї в австрійський період (1772–1918 рр.) // Незалежний культурологічний часопис «І». – №51 (Гебрейський Львів). – Львів, 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/monolatij1.htm>
9. Мудрий М. Австрорусинство в Галичині: спроба окреслення проблеми // Вісник Львівського університету. Серія історична / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2000. – Вип.35–36. – С.571–604.
10. Наслѣдства польноизації школь // Дьло. – 1881. – Ч.93. – 28 падолиста (10 грудня).
11. Новеля школьна а Русины // Дьло. – 1883. – Ч.13. – 3 (15) лютого.
12. Новинки (Руській язык выкладовый «на папери») // Дьло. – 1880. – Ч.56. – 19 (31) липня.
13. Памятаймо на наши права // Дьло. – 1880. – Ч.59. – 30 липня (11 серпня).
14. Петиція «Руской Рады» і львѡвских Русинѡвъ до рады державной вь справѣ школьной новель // Дьло. – 1883. – Ч.14. – 5 (17) лютого.
15. Родимць // Дьло. – 1881. – Ч.85. – 31 жовтня (12 падолиста).
16. Самоволя // Дьло. – 1880. – Ч.42. – 31 мая (12 червня).
17. Свобода руского народа а нашѣ польноизаторы // Дьло. – 1881. – Ч.94. – 2 (14) грудня.
18. Центральний державний архів України у м. Львові. – Ф.178. – Оп.1. – Спр.4а. – 25 арк.
19. Там само. – Спр.19. – 6 арк.
20. Школьне образование и пѣдступь владь школьныхъ // Дьло. – 1882. – Ч.23–24. – 24 марця (5 цвѣтня).
21. Школьна новеля // Дьло. – 1883. – Ч.9–10. – 27 сьчня (8 лютого).
22. Якъ виховуваты нашѣ дѣти? // Дьло. – 1882. – Ч.6. – 23 сьчня (4 лютого).
23. Якъ виховуваты нашѣ дѣти (дальше)? // Дьло. – 1882. – Ч.7. – 27 сьчня (8 лютого).
24. Якъ виховуваты нашѣ дѣти (дальше)? // Дьло. – 1882. – Ч.8. – 30 сьчня (11 лютого).
25. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (далі – AGAD). – Zesp. MWiO. – Sygn. 6u. – 2017 k.
26. AGAD. – Zesp. MWiO. – Sygn. 7u. – 638 k.
27. AGAD. – Zesp. MWiO. – Sygn. 303u. – 1324 k.
28. Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z piątej sesji czwartego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1882. Alegat 127. – (Lwów, 1882). – 4 s.
29. Archiwum Narodowe w Krakowie. – Zesp. 1349 (Akta szkolne i kroniki szkół podstawowych województwa krakowskiego). – Sygn. 148 – Bez numerów.
30. Baranowski M. Pogląd na rozwój szkolnictwa ludowego w Galicji. – Kraków: 1897. – 48 s.
31. Chotkowski W. Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Maryi Teresy. – Lwów: G. Gebethner i Spółka, 1909. – T.1. – 466 s.
32. Die allgemeine Schulordnung der Kaiserin Maria Theresia und J. J. Felbigers Forderungen an Schulmeister und Lehrer. – Leipzig: Richter, 1896. – 79 s.
33. Dietl J. O reformie szkół krajowych. Szkoły ludowe. – Kraków: Druk. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1885. – 161 s.
34. Dutkova R. Polityka szkolna w Galicji między autonomią a centralizmem (1861–1875). – Kraków: Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1995. – 171 s.
35. Gesetz vom 25. Mai 1868, wodurch die grundsätzlichen Bestimmungen über das Verhältnis der Schule zur Kirche erlassen werden // Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich. Jahrgang 1869. – Wien, 1868. – S.336–341.
36. Gesetz vom 14. Mai 1869, durch welches die Grundsätze des Unterrichtswesens bezüglich der Volksschulen festgestellt werden // Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich. Jahrgang 1869. – Wien, 1869. – S.277–289.
37. Gruński S. Dzieje szkolnictwa ludowego w Galicyi (Czasy przed zaprowadzeniem autonomii 1772–1861). – Lwów: nakł. Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, 1916. – Cz.1. – 64 s.
38. Jak w Galicji z Żydów robiono Niemców // Zgoda (Lwów). – 1877. – Nr.1. – 3 sierpnia.
39. Jak w Galicji z Żydów robiono Niemców (ciąg dalszy) // Zgoda. – 1877. – Nr.2. – 17 sierpnia.
40. Jak w Galicji z Żydów robiono Niemców (ciąg dalszy) // Zgoda. – 1877. – Nr.3. – 31 sierpnia.
41. Jak w Galicji z Żydów robiono Niemców (ciąg dalszy) // Zgoda. – 1877. – Nr.4. – 14 września.
42. Jak w Galicji z Żydów robiono Niemców (ciąg dalszy) // Zgoda. – 1877. – Nr.5. – 28 września.
43. Jak w Galicji z Żydów robiono Niemców (dokończenie) // Zgoda. – 1877. – Nr.6. – 12 października.
44. Łoziński W. Galicjana – kilka obrazków z pierwszych lat historyi galicyjskiej. – Lwów: Nakładem Karola Wilda, 1872. – 132 s.
45. Magenschab H. Josef II. Österreichs Weg in die Moderne. – Wien: Amalthea, 2006. – 288 s.
46. Mendelsohn M. Ueber die Frage: was heißt aufklären? // Berlinische Monatsschrift (Berlin). – 1784. – №4. – September.
47. Mutschlechner M. Joseph II.: Reformkaiser oder aufgeklärter Despot? // Die Welt der Habsburger [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.habsburger.net/de/kapitel/joseph-ii-reformkaiser-oder-aufgeklaerter-despot?language=en>
48. Napierała P. Konflikt dwóch światów. Tereziński i józefiński biurokracji w Galicji (1772–1790) // Polacy wobec wielości kultur. Wczoraj–dziś–jutro. – Gniezno, 2009. – S.91–102.
49. Pelczar R. Szkoły parafialne na pograniczu polsko–ruskim (ukraińskim) w Galicji w latach 1772–1869. – Lublin: KUL, 2009. – 323 s.
50. Politische Verfassung der deutschen Schulen in den k. auch k. deutschen Erbstaaten. – Wien: Joannis Gaffe, 1806. – 112 s.
51. Protokół narad Bajratu o szkołach ludowych // Dodatek. Gazeta Lwowska. – 1848. – Nr.57. – 15 maja.
52. Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1773–1777, 1790. – Warszawa: Wyd. Zapomoga Kasy im. J. Mianowskiego, 1910. – 408 s.
53. Quousque tandem? // Дьло. – 1880. – Ч.3. – 21 (9) сьчня.
54. Röskauf-Rydel I. Rozwój szkolnictwa ludowego we Lwowie w latach 1772–1848 // Zeszyty naukowe uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace historyczne. – Kraków, 1997. – S.371–389.
55. Schaffung eines eigenen Ministeriums des öffentlichen Unterrichts // Politische Gesetze und Verordnungen sämtliche Provinzen des Oesterreichischen Kaiserstaates, mit Ausnahme von Ungarn und Siebenbürgen. – Wien, 1851. – S.53–54.
56. Scheipl J., Sell H. Die Entwicklung des österreichischen Schulwesens von 1750–1938. – Graz: Leykam Verlag, 1987. – 132 s.
57. Statut organizacyjny, tyczący się ustanowienia Rady szkonej krajowej w Królestwie Galicyi i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim // Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim. – Lwów, 1867. – S.18–21.
58. Staatsgrundgesetz vom 21 December 1867 über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder // Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich Jahrgang 1867. – Wien, 1867. – S.394–396.
59. Stenograficzne sprawozdania z drugiej sesji drugiego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim w 1882 roku. – (Lwów, 1882). – 900 s.
60. Soboń M. Polacy wobec Żydów w Galicji doby autonomicznej w latach 1868–1914. – Kraków: Verso, 2011. – 328 s.
61. Tomczyk R. Pierwszy projekt systemu szkolnego w nowożytnej Austrii w okresie panowania Marii Teresy // Edukacja Humanistyczna / Wyższa Szkoła Humanistyczna TWP. – Szczecin, 2011. – Nr.2 (25). – S.13–22.
62. Ustawa z dnia 2 maja 1883, zmieniająca niektóre przepisy ustawy z dnia 14 maja 1869 (Dz. u. p. Nr12) // Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w Radzie Państwa reprezentowanych. Część XIX. – Wydana i rozesłana dnia 5 maja 1883. – Wiedeń: 1883. – S.199–206.
63. Vocelka K. Verfassung oder Konkordat // Studien zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie. – Graz – Köln, 1988. – S.21–42.

64. Voltelini H. Eine Denkschrift des Grafen Johann Anton Pergen in Gesamtdeutsche Vergangenheit. Festgabe für Heinrich Ritter von Srbik zum 60. Geburtstag am 10. November 1938. – München: Bruckmann, 1938. – 168 s.

65. Weinzier-Fisher E. Die Kirchenpolitische Lage in der Donaumonarchie um 1867 // Gesellschaft, Politik und Verwaltung in der Habsburgermonarchie 1830–1918 / Hrsg. von Glatz F. – Stuttgart, 1987. – S.138–180.

66. Weitensfelder H. Studium und Staat: Heinrich Graf Rottenhan und Johann Melchior von Birkenstock als Repräsentanten der österreichischen Bildungspolitik. – Wien: WUV-Universitätsverlag, 1996. – 189 s.

67. Wolff L. The Idea of Galicia: History and Fantasy in Habsburg Political Culture. – Stanford: Stanford University Press: 2010. – 504 s.

68. Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej / red. S. Woloszyn. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1965. – 794 s.

69. Zwiedineck-Südenhorst H, Wolf A. Maria Theresia, Josef II. und Leopold II. 1740–1792. – Berlin, 1884. – S.116–494.

References

1. Borba Rusinôv' o rusku shkolu narodnu vo L'vov' // Dĭlo. – 1880. – Ch.4. –12 (24) sĭchnja.

2. Gadki podoljanina V // Dĭlo. – 1880. – Ch.59. – 30 lipnja (11 serpnja).

3. Gadki podoljanina IV // Dĭlo. – 1880. – Ch.54. – 12 (24) lipnja.

4. Golos' z' kraju // Dĭlo. – 1880. – Ch.82. – 22 zhovtnja (3 listopada).

5. Dopisi z' vshôdnoj Galichiny // Dĭlo. – 1880. – Ch.88. – 15 (27) listopada.

6. Dopis' z' sela // Dĭlo. – 1881. – Ch.8. – 28 sĭchnja (9 ljutogo).

7. Levyc'kyj K. Istoriya politychnoi' dumky galyc'kyh ukrai'nciv 1848–1914. – L'viv: Nakladom vlasnym z drukarni oo. Vasylijan u Zhovkvi, 1926. – 737 s.

8. Monolatiĭ I. Galyc'ki jevrei' v avstrijs'kyj period (1772–1918 rr.) // Nezalezhnyj kul'turologichnyj chasopys «I». – №51 (Gebrejs'kyj L'viv). – L'viv, 2008. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/monolatiĭ1.htm>

9. Mudryj M. Avstrorusynstvo v Galychyni: sprobâ okreslennja problemy // Visnyk L'vivs'kogo universytetu. Serija istorychna / L'vivs'kyj nacional'nyj universytet imeni Ivana Franka. – L'viv, 2000. – Vyp.35–36. – S.571–604.

10. Naslĭdstva pol'onizacyi shkol' // Dĭlo. – 1881. – Ch.93. – 28 padolysta (10 grudnja).

11. Novelja shkôl'na a Rusyny // Dĭlo. – 1883. – Ch.13. – 3 (15) ljutogo.

12. Novinki (Rus'kij jazyk vykladovyj «na paperi») // Dĭlo. – 1880. – Ch.56. – 19 (31) lipnja.

13. Pamjajamo na nashĭ prava // Dĭlo. – 1880. – Ch.59. – 30 lipnja (11 serpnja).

14. Peticija «Ruskoj Rady» i l'vôvskih' Rusinôv' do rady derzhavnoi' v' spravĭ shkôl'noi' noveli // Dĭlo. – 1883. – Ch.14. – 5 (17) ljutogo.

15. Rodimcĭ // Dĭlo. – 1881. – Ch.85. – 31 zhovtnja (12 padolysta).

16. Samovolja // Dĭlo. – 1880. – Ch.42. – 31 maja (12 chervnja).

17. Svoboda ruskogo naroda a nashĭ pol'onizatory // Dĭlo. – 1881. – Ch.94. – 2 (14) grudnja.

18. Central'nyj derzhavnyj arhiv Ukrai'ny u m. L'vovi. – F.178. – Op.1. – Spr.4a. – 25 ark.

19. Tam samo. – Spr.19. – 6 ark.

20. Shkôl'ne obrazovan'e i pĭdstup' vlad' shkôl'nĭh' // Dĭlo. – 1882. – Ch.23–24. – 24 marcja (5 cvĭtĭnja).

21. Shkôl'na novelja // Dĭlo. – 1883. – Ch.9–10. – 27 sĭchnja (8 ljutogo).

22. Jak' vihovuvaty nashĭ dĭti? // Dĭlo. – 1882. – Ch.6. – 23 sĭchnja (4 ljutogo).

23. Jak' vihovuvaty nashĭ dĭti (dal'she)? // Dĭlo. – 1882. – Ch.7. – 27 sĭchnja (8 ljutogo).

24. Jak' vihovuvaty nashĭ dĭti (dal'she)? // Dĭlo. – 1882. – Ch.8. – 30 sĭchnja (11 ljutogo).

25. Archiwum Główny Akt Dawnych w Warszawie (dali – AGAD). – Zesp. MWiO. – Sygn. 6u. – 2017 k.

26. AGAD. – Zesp. MWiO. – Sygn. 7u. – 638 k.

27. AGAD. – Zesp. MWiO. – Sygn. 303u. – 1324 k.

28. Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z piątej sesyi czwartego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1882. Alegat 127. – (Lwów, 1882). – 4 s.

29. Archiwum Narodowe w Krakowie. – Zesp. 1349 (Akta szkolne i kroniki szkół podstawowych województwa krakowskiego). – Sygn. 148 – Bez numerów.

30. Baranowski M. Pogląd na rozwój szkolnictwa ludowego w Galicji. – Kraków: 1897. – 48 s.

31. Chotkowski W. Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Maryi Teresy. – Lwów: G. Gebethner i Spółka, 1909. – T.1. – 466 s.

32. Die allgemeine Schulordnung der Kaiserin Maria Theresia und J. J. Felbigers Forderungen an Schulmeister und Lehrer. – Leipzig: Richter, 1896. – 79 s.

33. Dietl J. O reformie szkół krajowych. Szkoły ludowe. – Kraków: Druk. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1885. – 161 s.

34. Dutkova R. Polityka szkolna w Galicji między autonomią a centralizmem (1861–1875). – Kraków: Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1995. – 171 s.

35. Gesetz vom 25. Mai 1868, wodurch die grundsätzlichen Bestimmungen über das Verhältnis der Schule zur Kirche erlassen werden // Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich. Jahrgang 1869. – Wien, 1868. – S.336–341.

36. Gesetz vom 14. Mai 1869, durch welches die Grundsätze des Unterrichtswesens bezüglich der Volksschulen festgestellt werden // Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich. Jahrgang 1869. – Wien, 1869. – S.277–289.

37. Gruński S. Dzieje szkolnictwa ludowego w Galicji (Czasy przed zaprowadzeniem autonomii 1772–1861). – nakł. Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, 1916. – Cz.1. – 64 s.

38. Jak w Galicji z Żydów robiono Niemców // Zgoda (Lwów). – 1877. – Nr.1. – 3 sierpnia.

39. Jak w Galicji z Żydów robiono Niemców (ciąg dalszy) // Zgoda. – 1877. – Nr.2. – 17 sierpnia.

40. Jak w Galicji z Żydów robiono Niemców (ciąg dalszy) // Zgoda. – 1877. – Nr.3. – 31 sierpnia.

41. Jak w Galicji z Żydów robiono Niemców (ciąg dalszy) // Zgoda. – 1877. – Nr.4. – 14 września.

42. Jak w Galicji z Żydów robiono Niemców (ciąg dalszy) // Zgoda. – 1877. – Nr.5. – 28 września.

43. Jak w Galicji z Żydów robiono Niemców (dokończenie) // Zgoda. – 1877. – Nr.6. – 12 października.

44. Łoziński W. Galicjana – kilka obrazków z pierwszych lat historyi galicyjskiej. – Lwów: Nakładem Karola Wilda, 1872. – 132 s.

45. Magenschab H. Josef II. Österreichs Weg in die Moderne. – Wien: Amalthea, 2006. – 288 s.

46. Mendelssohn M. Ueber die Frage: was heißt aufklären? // Berlinische Monatsschrift (Berlin). – 1784. – №4. – September.

47. Mutschlechner M. Joseph II.: Reformkaiser oder aufgeklärter Despot? // Die Welt der Habsburger [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.habsburger.net/de/kapitel/joseph-ii-reformkaiser-oder-aufgeklaerter-despot?language=en>

48. Napierała P. Konflikt dwóch światów. Terezańscy i józefińscy biurokraci w Galicji (1772–1790) // Polacy wobec wielości kultur. Wczoraj–dziś–jutro. – Gniezno, 2009. – S.91–102.

49. Pelczar R. Szkoły parafialne na pograniczu polsko-ruskim (ukraińskim) w Galicji w latach 1772–1869. – Lublin: KUL, 2009. – 323 s.

50. Politische Verfassung der deutschen Schulen in den k. auch k. deutschen Erbstaaten. – Wien: Joannis Gaffe, 1806. – 112 s.

51. Protokół narad Bajratu o szkołach ludowych // Dodatek. Gazeta Lwowska. – 1848. – Nr.57. – 15 maja.

52. Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej 1773–1777, 1790. – Warszawa: Wyd. Zapomoga Kasy im. J. Mianowskiego, 1910. – 408 s.

53. Quousque tandem? // Dĭlo. – 1880. – Ch.3. – 21 (9) sĭchnja.

54. Röskau-Rydel I. Rozwój szkolnictwa ludowego we Lwowie w latach 1772–1848 // Zeszyty naukowe uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace historyczne. – Kraków, 1997. – S.371–389.

55. Schaffung eines eigenen Ministeriums des öffentlichen Unterrichts // Politische Gesetze und Verordnungen sämtliche Provinzen des Oesterreichischen Kaiserstaates, mit Ausnahme von Ungarn und Siebenbürgen. – Wien, 1851. – S.53–54.

56. Scheipl J., Sell H. Die Entwicklung des österreichischen Schulwesens von 1750–1938. – Graz: Leykam Verlag, 1987. – 132 s.

57. Statut organizacyjny, tycający się ustanowienia Rady szkolej krajowej w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim // Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim. – Lwów, 1867. – S.18–21.

58. Staatsgrundgesetz vom 21 December 1867 über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder // Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich Jahrgang 1867. – Wien, 1867. – S.394–396.

59. Stenograficzne sprawozdania z drugiej sesji drugiego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim w 1882 roku. – (Lwów, 1882). – 900 s.

60. Soboń M. Polacy wobec Żydów w Galicji doby autonomicznej w latach 1868–1914. – Kraków: Verso, 2011. – 328 s.

61. Tomczyk R. Pierwszy projekt systemu szkolnego w nowożytnej Austrii w okresie panowania Marii Teresy // Edukacja Humanistyczna / Wyższa Szkoła Humanistyczna TWP. – Szczecin, 2011. – Nr.2 (25). – S.13–22.

62. Ustawa z dnia 2 maja 1883, zmieniająca niektóre przepisy ustawy z dnia 14 maja 1869 (Dz. u. p. Nr12) // Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w Radzie Państwa reprezentowanych. Część XIX. – Wydana i rozesłana dnia 5 maja 1883. – Wiedeń: 1883. – S.199–206.

63. Vocelka K. Verfassung oder Konkordat // Studien zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie. – Graz – Köln, 1988. – S.21–42.

64. Vötelini H. Eine Denkschrift des Grafen Johann Anton Pergen in Gesamtdeutsche Vergangenheit. Festgabe für Heinrich Ritter von Srbik zum 60. Geburtstag am 10. November 1938. – München: Bruckmann, 1938. – 168 s.

65. Weinzierl-Fisher E. Die Kirchenpolitische Lage in der Donaumonarchie um 1867 // Gesellschaft, Politik und Verwaltung in der Habsburgermonarchie 1830–1918 / Hrsg. von Glatz F. – Stuttgart, 1987. – S.138–180.

66. Weitensfelder N. Studium und Staat: Heinrich Graf Rottenhan und Johann Melchior von Birkenstock als Repräsentanten der österreichischen Bildungspolitik. – Wien: WUV–Universitätsverlag, 1996. – 189 s.

67. Wolff L. The Idea of Galicia: History and Fantasy in Habsburg Political Culture. – Stanford: Stanford University Press: 2010. – 504 s.

68. Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej / red. S. Wołoszyn. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1965. – 794 s.

69. Zwiedineck-Südenhorst H, Wolf A. Maria Theresia, Josef II. und Leopold II. 1740–1792. – Berlin, 1884. – S.116–494.

Varanytsya A. O., graduate student, Institute of Ukrainian Studies Ivan Krypiakevych NAS of Ukraine (Ukraine, Lvov), annavend@ukr.net

«Die schule ist ein politikum»: the educational systems as a political strategy of the Habsburgs in Austrian Galicia

This research is devoted to the educational system strategies of the monarchs of the Habsburg Monarchy during the «long 19th century». The article is an analysis of the content of the educational legal acts, as well as their motives, results and practical consequences. The ambitious project to spread education among all classes of society had been conceived during the era of Maria Theresa. However, it took more than half a century from the moment of first declarations to the first steps of implementation. Only in the '60 of the 19th did Franz Joseph I manage to be close to realize the ideas conceived by his predecessors. Franz Joseph I conducted a policy of decentralization, which helped to end the civilization gap in education between Vienna and Galicia. This research is based on the general scientific methodology, as well as on the historical one, in accordance with the principles of historicism, objectiveness and the quantitative system investigation of the past.

Keywords: Galicia, education system, education policy, the Habsburgs Monarchy.

* * *

УДК 796:3(520)«19/20»

Тимошенко Ю. О., доктор історичних наук, доцент, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Національний університет фізичного виховання і спорту України (Україна, Київ), Tymoshenko-history@ukr.net

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В ЯПОНІЇ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.

Досліджено маловідомий у вітчизняній науці пласт знань про розвиток спорту і фізичного виховання в Японії після реставрації імператорської влади. Звертається увага на активне запровадження урядом нових видів спорту і їх швидка популяризація поміж населення країни, місце навчальних закладів у культивуванні світових спортивних практик. Мета дослідження – розкрити особливості організації рухової активності населення Японії на межі століть. Методи дослідження. Робота ґрунтується на використанні історичного аналізу наукової літератури та джерел; системного та порівняльного аналізу. Результати дослідження та їх обговорення. Значний відсоток навчального навантаження в освітніх закладах відводився на фізичне виховання. Місцеві школи усіх рівнів не мали єдиних програм чи підручників. Кожен навчальний заклад на власний розсуд складав освітні програми та підбирав необхідний навчальний матеріал. Скажімо, в навчальних програмах ординарних шкіл географія, історія, малювання, спів були за вибором учнів, тоді як гімнастика – обов'язковою. Водночас, окрім уроків фізкультури, у школах обов'язковими були також заняття з плавання та японського фехтування. Додавково, на вибір учнів, культивували футбол, регбі, бейсбол, але заняття ними проводилися за бажанням і у вільний від навчання час.

У першій десятилітті ХХ ст. владою Японії усвідомлюється значення спортивних змагань для престижу країни у світі, та для піднесення національної гордості – всередині. Не зважаючи на досить специфічне географічне становище, на острови постійно запрошуються іноземні команди та атлети.

Стосовно ж олімпійської підготовки, то вона була не лише в зоні уваги громадськості, але й місцем докдання фінансової допомоги уряду. Матеріальні засоби, якими оперували спортивні федерації, для тих років були досить значними. В першу чергу, велику допомогу вони отримували від імператорської родини. Водночас, потужну фінансову підтримку спортивним асоціаціям надавали великі промислові товариства, концерни, як то Мітсуї, Мітсубісі тощо: вони будували стадіони, фінансували поїздки за кордон японських чемпіонів і проїзд до Японії спортсменів із Європи й Америки.

Висновки. Спеціально організована рухова активність структурується в Японії після Реставрації, завдяки кардинальним зрушенням усіх сфер суспільного життя країни. Вирішальну роль у цьому процесі відіграло запровадження уроків фізичного виховання у навчальних закладах. Японія стала однією з перших у світі де його ввели в якості обов'язкової дисципліни. Реформи Мейдзі відкрили країну зовнішнім впливам, одним із яких став розвиток «європейського» спорту. Світові спортивні практики досить швидко і міцно прищепилися на місцевий ґрунт, не без величезного стимулювання й заохочення держави та бізнесових структур. Одночасно, всляку підтримку отримували традиційні національні види рухової активності японців.

Ключові слова: японський спорт, фізичне виховання, асоціація, атлети.

Японія знаходиться в іншій частині нашої півкулі, має досить специфічну культуру (що асоціюється у переважній більшості співвітчизників із екзотичною), кардинально іншу систему письма й алфавіт – все це суттєво звужує можливість отримання інформації про неї. Тож не дивно, що у доступній літературі інформація про розвиток фізичної культури і спорту в цій країні, по-перше, обмежується повідомленнями про культивування традиційних видів, які виступають радше філософсько-оздоровчими практиками, аніж спортом. По-друге, статистичними викладками результатів виступів японських спортсменів/команд на міжнародних турнірах. У запропонованій розвідці з'ясовується історія появи і розвитку європейського спорту на Японських островах наприкінці ХІХ – першій третині ХХ ст. Під поняттям «європейський» у статті виступає спорт у його класичному розумінні (навіть тоді, коли мова йтиме про бейсбол), на протигагу національним видам рухової активності, як то японська стрільба з лука, фехтування на мечях (надзвичайно поширені у досліджуваній період і культивовані в навчальних закладах, про що далі), айкідо, дзюдо тощо.